

פורים חלק ב'

מצוות היום

בכל תחומי החיים היהודיים, המצוות הן האמצעי שעל ידו אנו מתדמים אל ה', ומפתחים את אישיותנו. המצוות מועדנות ומלטשות אותנו, מחזקות את אמונתנו, ומחדירות תכלית לכל פעולה. על מנת להבין את הרעיון של פורים באמת, ולהשתתף בחגיגות בצורה מלאה, יש להכיר את מצוות היום ולהבין את עומק המשמעות העומדת מאחוריהן. מצוות הפורים עצמן משקפות את הנושאים המרכזיים שנידונו בשיעור הראשון על פורים, "החג הנצחי שמאחורי המסכה". באמצעות הביאורים הנוספים הללו, יתגלה פורים לא רק כיום של שמחה ואחוה, אלא גם כאחת הנקודות הרוחניות הנשגבות של השנה, יום שכל יהודי יכול לפתח דרכו קרבה מיוחדת לה' ולעם היהודי כולו.

בשיעור זה נסקור את מצוות הפורים ומנהגיו השונים, ובכלל זה את "תענית אסתר" בערב פורים, מתנות לאביונים, לבישת תחפושות, משתה הפורים, ועוד.

בשיעור זה נעסוק בנושאים הבאים:

- ☞ מדוע אנו צמים ביום שלפני פורים?
- ☞ מהן שבע המצוות של פורים?
- ☞ מה מסמלות מצוות אלו, וכיצד הן מסייעות לצמיחתו הרוחנית של האדם?
- ☞ מדוע יש מצוה להשתכר בפורים, כאשר היהדות מחשיבה דווקא את השליטה העצמית?
- ☞ מדוע מתחפשים בפורים?

מבנה השיעור:

חלק ראשון: תענית אסתר – גאולה לאומית ותשובה אישית

חלק שני:

- המצוות של פורים
- פרק א. "על הנסים" בתפילות היום – הכרת הטוב
- פרק ב. קריאת המגילה – הבחנה ביד ה'
- פרק ג. קריאת התורה במלחמת עמלק – הסרת הרוע מתוכנו
- פרק ד. משלוח מנות איש לרעהו – נתינה מחוללת אהבה
- פרק ה. מתנות לאביונים – יציאה מהאנוכיות
- פרק ו. סעודת חג עם בני משפחה ואורחים – יצירת אחדות

חלק שלישי: השתייה בפורים

חלק רביעי: תחפושות – סמל להסתרת הפנים של ה'

חלק חמישי: שני ימי הפורים

חלק ראשון: תענית אסתר – גאולה לאומית ותשובה אישית

תענית אסתר חלה יום אחד לפני פורים, בשלושה עשר לחודש אדר. כמבוא לאירועים ההיסטוריים שהובילו לתענית אסתר, מובא להלן סיפור דרמטי המדגים את הצורך של האדם בקריאה להתעוררות כדי לעצור התדרדרות:

כבר ממילותיו הראשונות באותו ערב היינו מרותקים. "הייתי טיים קרבי בחיל האוויר, כן סיפר לנו הרב יעקב שרמון, אברך ירושלמי בשנות השלושים המוקדמות שלו, הידוע גם בכינויו קובי, והחל לספר לנו את הסיפור הבא.

השעה הייתה תשע ושלושים בלילה כשנעמדו חמישה מטוסי קרב של צה"ל על מסלול ההמראה לקראת עוד תרגול שגרתי, ולא הייתה כל סיבה לחשוד בכך שהתמרון הלילי יצא מגדר הרגיל. קובי והצוות שלו כבר היו מיומנים מאוד בתרגילים שלהם, והגיעו עד ליכולת ביצוע ברמת דיוק מושלמת, גם בחשכה מוחלטת.

לאחר ההמראה בחר קובי מטרת אימונים, והורה בקשר לשאר חברי הצוות לתפוס את מקומותיהם בלהק. ואז, בעודו מטה את מטוסו לימין בכוונה לתפוס גובה, החל ראשו של קובי להסתחרר כאשר השתלט עליו 'ורטיגו' – מצב של בלבול ואבדן תפיסת המיקום שנגרם עקב תנועת נוזלים באוזן הפנימית. הוא איבד את היכולת להבחין נכונה בכיוון המטוס וגובהו. בלי שהבחין בכך, סובב קובי את מטוסו כשהחרטום כלפי מטה, והמשיך לטוס באותה מהירות. מתוך בלבול, היה קובי בטוח שמטוסו ממשיך להמריא.

לתדהמתו גילה, שמד הגובה מורה על כך שהמטוס מאבד גובה, וכי הוא טס הישר מטה במהירות מפחידה. מטוסי הקרב של צה"ל מצוידים בשני מדי גובה, על מנת להגן על טייסים הלוקים ב'ורטיגו' שמא יטעו לומר שמד הגובה מקולקל. קובי חזר למציאות במטלטה, כאשר הבחין ששני מדי הגובה מורים על כך שהוא צולל!

קובי פנה בקשר לארבעת הטייסים האחרים וצרח, "תגידו לי מה המיקום שלי, אני עולה או יורד?"

"אתה מתרסק!" צעק גדי תוך כשהוא מביט ברדאר במטוסו, "תהפוך את המטוס!"

קובי היה צריך למשוך את הסטיק - מוט ההיגוי ששולט בכיוון המטוס - אחורה לכיוון גופו, על מנת להטות את המטוס לכיוון הנכון, אך הוא היה מושכנע שתמרון זה ישלח את המטוס אל האדמה, ואותו אל מותו הוודאי. בעוד שגופו דורש שיבצע פעולה אחת ומוחו התעקש שעליו לבצע פעולה אחרת, הוא ביצע "את הדבר הקשה ביותר שעשה אי פעם בחייו". מוכה אימה, הוא משך אליו את המוט.

המטוס הפך כיוון לאטו, ושב לעלות השמימה.

כעת, כשהוא יושב לפנינו, אמר ר' יעקב: "שנים לאחר מכן, עלתה בי התובנה, לדמות את טיסת אותו הלילה למאבק הפנימי שלי לצמיחה רוחנית. יש שאנו מנווטים את חיינו בדרכים מסוימות ובטוחים שאנו בצמיחה רוחנית, כאשר האמת היא שאנו נוסעים בכיוון ההפוך. אנו עלולים להמשיך כרגיל, ולא לשים לב שאנחנו ב'ורטיגו' רוחני!" (הרב פסח קראהן, Reflections of the Maggid, עמ' 29)

לעתים תועה העם היהודי, ושוכח מהי משימתו ומה תכליתו בעולם - מעין 'ורטיגו רוחני' לאומי. כזה היה המצב כאשר נראה היה ליהודים שגולות פרס (526 לפנה"ס) תימשך ללא גבול, שהעם היהודי לא ישוב עוד לארץ ישראל, ובית המקדש לא ייבנה עוד. היה זה אובדן כיוון, וגם מצב של ייאוש, מפני שהם חשבו שהקשר הנפלא עם ה' שהיה בתקופות הקודמות ניתק. המצב הזה גרם לכך שהיו יהודים, שמתוך תסכול, פנו לעבוד עבודה זרה (מסכת מגילה יב, וישעיהו מט-יד ונ-א).

תענית אסתר מזכירה לנו אירועים היסטוריים אשר היוו קריאת התעוררות לעם היהודי לשוב ולהתמקד בתפקידו. ביום הזה, בשלושה עשר לחודש אדר, 456 לפנה"ס, גזר מלך פרס (כיום איראן) כליה על כל העם היהודי.

1. שולחן ערוך, אורח חיים סימן תרפו סעיף ב, ובמשנה ברורה שם – מכיון שהעם היהודי התענה כאשר יצאו להילחם בי"ג באדר בימי מרדכי, גם אנו צמים כיום.

שולחן ערוך:

מתענים בי"ג באדר.

משנה ברורה:

מתענין בי"ג באדר - כי בימי מרדכי ואסתר נקהלו ביום י"ג באדר להלחם ולעמוד על נפשם, והיו צריכין לבקש רחמים ותחנונים שיעזרם ה' להנקם מאויביהם, ומצינו כשהיו ביום מלחמה שהיו מתענין, שכן אמרו רז"ל שמשה רבינו עליו השלום ביום שנלחם עם עמלק היה מתענה, וא"כ בוודאי גם בימי מרדכי היו מתענים באותו יום, ולכן נהגו כל ישראל להתענות בי"ג באדר.

ונקרא תענית אסתר, כדי לזכור שהש"י רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו, כמו שעשה בימים ההם:

ההלכות השייכות לתענית אסתר הן כמו כל תענית ציבור. בכללן האיסור לאכול ולשתות מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אמירת סליחות, קריאת התורה, והוספת תפילת "עננו" לתפילת שמונה עשרה (הרב זאב גרינוולד, שערי הלכה לא ח-ט).

כפי שנתבאר בשיעור הראשון, גזרת ההשמדה נגד היהודים באה בעקבות רפיון בשמירת המצוות. אסתר ביקשה מכל העם היהודי לצום על מנת לעורר רחמי שמים, כדי שכאשר תבקש מאחשורוש לחוס על העם היהודי תתקבל בקשתה.

2. אסתר ד טו-טז – הצום נקבע גם על שם כך שאסתר המלכה וכל יהודי שושן צמו טרם כניסתה לארמון המלך תוך סיכון חייה, וזאת כדי לבקש מאחשורוש לבטל את גזרת השמד המאיימת על העם היהודי.

"ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי: לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערוטי אצום כן, ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי."

יש עוד צד לצום: הצום הוא אמצעי שבא לעורר אותנו להתבוננות פנימית, ולשוב באמת אל ה'.

3. משנה ברורה סימן תקמט סעיף קטן א – מטרת יום התענית היא שאדם יתעורר לתקן את מחשבותיו, דיבורו ומעשיו. אם אדם צם ובנוסף לצום אינו שואף לתקן את עצמו, הוחטאה מטרת הצום.

ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן, כי אין העיקר התענית כמו שכתוב באנשי נינוה "וירא ה' את מעשיהם" ואמרו חז"ל 'את שקם ואת תעניתם' לא נאמר אלא 'את מעשיהם' ואין התענית אלא הכנה לתשובה.

לכן אותם האנשים שכשהם מתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפשו הטפל והניחו העיקר...

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- ☞ איזו אומה צמה ביום שבו היא יוצאת למלחמה? העם היהודי מבין שניצחון או הפסד בקרב תלויים אך ורק ביחס בינם לה'. על מנת לחזק יחסים אלו, ולהורות שאין אפשרות להצלחה ללא קרבת ה', הם צמו ביום שבו יצאו לקרב להגן על עצמם מפני גזרת ההשמדה הפרסית.
- ☞ עבור העם היהודי - אומה שההיסטוריה שלה על-טבעית לחלוטין - הצום ותשובה הם המגנים. תענית אסתר מיועדת להזכיר לנו עובדה זו באופן לאומי.
- ☞ באופן אישי, מעורר הצום את האדם להתבוננות עצמית ולתיקון תכונותיו השליליות.

חלק שני: המצוות של פורים

כעת נדון בשבע מצוות היום של פורים עצמו, לפי הסדר.

בתחילה ראוי לציין את העובדה שחגיגת הפורים אינה נערכת ביום שבו נערך הקרב (יג באדר), אלא ביום שלאחריו (המתחיל בליל יד באדר וממשיך עד הלילה הבא). עיקר החגיגה הוא ההצלה היהודית והישרדותו של העם היהודי, ולא השמחה על נפילת האויב (עיין משלי כד ז).

1. הרב אבי גולד, Purim: its Observance and Significance, עמ' 37 – לפורים יש שש מצוות עשה ומצות לא תעשה אחת.

- אף על פי שקריאת המגילה היא המצווה הראשונה העולה בדעתנו כשמזכירים את פורים ... אולם כאשר מדקדקים יותר מגלים שיש בפורים שבע מצוות נפרדות. שש מהן מצוות עשה, ומצוות לא תעשה אחת.
- שש מצוות העשה לפי סדר קיומן בפורים הן:
1. הוספת "על הנסים" לתפילת שמונה עשרה וברכת המזון [הברכה שלאחר הסעודה] הנאמרות במשך היום (שולחן ערוך אורח חיים תרצג ב, ותרצה ג).
 2. קריאת מגילת אסתר, בלילה ובבוקר.
 3. קריאת פרשת עמלק (שמות יז ח-טז) שבה מתוארת תקיפת עמלק את ישראל, זמן קצר לאחר יציאת מצרים (שולחן ערוך אורח חיים תרצג ד).
 4. משלוח מנות איש לרעהו.
 5. מתנות לאביונים.
 6. משתה ושמחה - סעודת חג.
- מצות-לא-תעשה היא איסור על הספד וצום.

כעת נדון במשמעותן, ובכמה מהלכותיהן המעשיות.

פרק א. "על הנסים" בתפילות היום – הכרת הטוב.

כביטוי להכרת הטוב ולהודאה, אנו מכניסים את הפסקה הבאה לתפילת שמונה עשרה ולברכת המזון:

1. "על הנסים" מתוך סידור התפילה – הבעת תודה על הנסים שאירעו לנו בפורים.

על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה: בימי מרדכי ואסתר בשושן הבריה, כשעמד עליהם המן הרשע, ביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, מנער ועד זקן, טף ונשים

ביום אחד, בשלושה עשר לחודש שנים עשר הוא חודש אדר ושללם לבוז. ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו וְהִשְׁבוֹתָ לוֹ גְמוּלוֹ בְּרֵאשׁוֹ וּתְלוּ אוֹתוֹ וְאֵת בְּנָיו עַל הָעֵץ.

2. הרב אבי גולד, Purim: its Observance and Significance, עמ' 38 – אנו מכירים טובה ומביעים את תודתנו על נסי הפורים, הנסתרים והגלויים גם יחד.

"על הנסים" היא הצהרת תודה על הנסים, הגלויים והנסתרים גם יחד, אשר באמצעותם הציל ה' את היהודים בפורים מהשמדה.

לפיכך, מוסיפים אותה לברכת "מודים", הברכה בתפילת שמונה עשרה אשר בה מביעים תודה. וכן, מוסיפים אותה בברכת המזון בברכת "נודה לך", הברכה אשר בה אנו מודים להקב"ה על ארץ ישראל, יציאת מצרים, ברית מילה, תורה, מזון ועוד.

כאשר אנו מודעים לנסים ההיסטוריים שאירעו בעידן אחר ובמקום אחר, יש סבירות גדולה יותר שנכיר אף בנסים הנסתרים שקורים לנו באופן אישי מדי יום.

3. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב', עמ' 133 – הכרה בנסים היסטוריים מסייעת לנו להכיר בנסים שקורים לנו מדי יום בהיינו אנו.

"בימים ההם בזמן הזה", כלומר אנו מודים על הנסים שהיו "בימים ההם" ובו בזמן אנו מודים על הנסים שהקב"ה עושה עמנו בכל יום וזהו "בזמן הזה".

מבחינה מעשית, קיימים שני היבטים להודאה:

1. האדם חייב להודות בכל הטוב שקיבל על כל פרטיו, להיות מודע אליו.
2. האדם חייב להודות במילים על מה שקיבל. ("להודות ב-" ו"להודות על" אומנם מביעים רעיונות נפרדים, אך הדברים קשורים זה לזה ומשתמשים באותו שורש.)

כאשר מקיימים את שני היבטים של ההודאה, נוצר קשר מיוחד של אהבה למיטיב – כלומר לה'. כדוגמה עבורנו, אנשים גדולים לעולם יזכרו את החסדים שנעשו אתם, ובכל הזדמנות אפשרית יביעו את תודתם למיטיבם (הרב חיים פרידלנדר, "וידעת כי שלום באהלך" – מדרוך לשלום בית, עמ' 40).

פרק ב. קריאת המגילה – הבחנה ביד ה'.

קריאת המגילה היא המצווה הידועה ביותר של פורים. סיפור המגילה, סיפור של גאולה ותקוה, נקרא בפי היהודים מדי שנה במשך כל הדורות מאז שהתרחש בפרס. בסיפור הבא מאת לן בְּלִיפְדֵר, מנהל פרסום מניו יורק, מתואר כיצד שימשה המגילה של סבו חוט המקשר בין דורות העבר, ההווה והעתיד.

פורים לפני כ-35 שנה. אני יושב לצד אבי בבית כנסת קטן ברובע ברונקס לא רחוק מהאצטדיון של קבוצת ה'ניקס' ... מאזין לחזן הקורא את מגילת אסתר, זקנו לבן, והוא עטוף בטליתו הצהובה המיושנת. אני מביט כיצד נעות עיניו של אבי שוב ושוב מימין לשמאל בהתאם לקריאה המתנגנת, כדי שלא לאבד אפילו מילה אחת מהסיפור. למרות היותי ילד בן שמונה וקצת שובב, היה ברור לי שאסור להפריע לאבי כעת משום שהוא 'נמצא בתוך המגילה'.

האם הוא כעת בשושן, במסע רוחני של תקוה וחיוזוק? או שמא הוא נמצא ב'פלוכוויצנה', פרבר של ורשה, מקום הולדתו? שם ישב לצד אביו, בעל מלאכה מומחה, צורף ותלמיד חכם, אשר הוציא סכום נאה כדי שיכתבו לו מגילה, על מנת שבפורים הוא יוכל להתענג על מורשתו העשירה.

האם אביו, סבי מנדל, יודע שמגילת אסתר היקרה שלו עתידה יום אחד לעשות את דרכה לארצות הברית, ושנכד שאותו לעולם לא יפגוש ינצור אותה בחיבה? יתכן שכן, משום שהוא עיצב עבורה, ביד אמן, כיסוי פלזי מוצק שישימש מגן לה, כמושך המסע הארוך בן אלפי המילין אותו עברה.

המגילה מקשרת אותי עמוקות לחג, וקשר אמיץ נוצר ביני לבין אבי וסבי. בכל מקום שאני מוצא בו את עצמי, כאשר מגיע פורים, אני אוהז במגילה בחזקה בדומה לרץ במירוץ שליחים האוחז בשרביטו, ויודע היטב כמה היא יקרה. (Len Blaifeder, Pop's) (Megillah, www.aish.com)

המקורות הבאים דנים בפרטים המעשיים של המצוה, ובכוונות הפנימיות הטמונות בה.

1. שולחן ערוך, אורח חיים תרפא-ב – הכול מחויבים לשמוע את קריאת המגילה.

הכל חייבים בקריאתה, אנשים ונשים...ומחנכים את הקטנים לקרותה.
אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו; והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה.

יש לקרוא את כל המגילה בצייבור (עשרה אנשים) מתוך מגילה הכתובה על קלף. הקלף צריך להיות משורטט, והכתיבה צריכה להיות ידנית תוך שימוש בדיו מתאים, בדיוק כמו ספר תורה (שולחן ערוך, אורח חיים תרצא-א-יא).

להלן הלכות נוספות הנוגעות לקריאת המגילה:

2. שולחן ערוך, אורח חיים תרפז ב, ובמשנה ברורה שם. – החיוב בקריאת המגילה או בשמיעתה הוא פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום. חיוב זה חשוב ביותר, וקודם כמעט לכל שאר המצוות. בנוסף לכך, יש עדיפות שהקריאה תהיה בפומבי על מנת לפרסם את הנס.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרפז סעיף א
חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום.

משנה ברורה סימן תרפז סעיף קטן ב
ולחזור ולשנותה ביום - זכר לנס שהיו צועקים בימי צרתם יום ולילה:

שולחן ערוך, אורח חיים סימן תרפז סעיף ב
מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצוות של תורה שכולם נדחים מפני מקרא מגילה.

משנה ברורה סימן תרפז סעיף קטן סב
ואם בעת ההוא קורין אותה בצבור בבית הכנסת, אז אפילו יש לו מאה אנשים בביתו, מצוה לילך לשם משום "ברוב עם הדרת מלך", וכן מי שהיה ביתו סמוך לביהכ"נ וחלונותיו פתוחות לביהכ"נ אפ"ה צריך לילך לביהכ"נ לכולי עלמא משום ברוב עם ועיין בבה"ל:

3. מקורות נוספים – הלכות קריאת המגילה ושמיעתה כוללות את שמיעת הברכות ואת כל נוסח המגילה.

שולחן ערוך, אורח חיים סימן תרצב סעיף א
הקורא את המגילה מברך לפניו שלש ברכות: על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו.

שולחן ערוך, אורח חיים סימן תרצ סעיף יד
הקורא את המגילה צריך שיכוין להוציא השומע, וצריך (שיכוין) השומע לצאת.

משנה ברורה סימן תרצ סעיף קטן מה
וצריך השומע להאזין אוזנו ולשמוע כל תיבה ותיבה מפי הקורא. ואם חיסר הקורא אפילו תיבה אחת וכן אם השומע חיסר תיבה אחת לשמוע לא יצאו וצריך לחזור:

משנה ברורה סימן תרצ סעיף קטן יט
... ולכן צורך גדול להיות לכל אחד חומש ... ויוצא מה שקורא על כל פנים מחומש ויוצא על כל פנים דיעבד.

רמ"א, אורח חיים סימן תרצ סעיף יז
כדי שימחה שמו על דרך "מחה תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט) ... נשתרבב המנהג שמכים המן כשקורים המגילה בבית הכנסת.

4. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב', עמ' 221 – אדם הקורא את המגילה חייב לראות ולהרגיש שכל האירועים "המקריים" נוהלו על ידי ה'. זו הסיבה שפורשים את כל המגילה לפני הקורא, וזו הסיבה שחייבים לקרוא את רצף האירועים דווקא על פי הסדר הכתוב במגילה.

מחד גיסא מגילת אסתר היא "הסתר", ומאידך היא "מגלה" - מְגַלֶּה לנו את ישועת השי"ת לכל פרטיו, כיצד באה הישועה מתוך ההסתר הגדול של הגלות ...

וצריך לפרוש אותה בשעת הקריאה (שולחן ערוך סימן תרצ סעיף יז) לראות במבט כללי איך כל המאורעות היו קשורים זה בזה, ואף מעשי הרע הביאו לישועת ה'.

זהו גם הטעם להלכה "הקורא את המגילה למפרע לא יצא" (מגילה פרק ב משנה א) ... הקורא למפרע אינו מרגיש ורואה את נפלאות הנהגת ה' איך השתמש במסגרת הטבע להביא את הישועה.

יש לזכור שהאירועים המוזכרים במגילה נמשכו על פני תשע שנים. רק כאשר קוראים את כל האירועים יחדיו מתגלה כיצד הם קשורים זה לזה, למרות שבשעת מעשה איש לא היה מסוגל להבחין בכך (הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב', עמ' 219).

פרק ג. קריאת התורה על מלחמת עמלק – הסרת הרוע מתוכנו.

עמלק מייצג את כוחות הרע בעולם (עיין במדבר פרק כד פסוק כ), ולעומתו העם היהודי מייצג את כוחות הטוב. כתוצאה מכך, המאבק בין ישראל לעמלק הוא המאבק הנצחי בין טוב לרע (הרב נתן שרמן, Stone Chumash, עמ' 391).

אחד מצאצאיו של עמלק, המון, הגיע למשרה הרמה ביותר באימפריה הפרסית (אסתר ג א). אנטישמי מובהק זה הכין תכנית השמדה לעם היהודי בכל רחבי האימפריה הפרסית. לפיכך, בפורים אנו קוראים בתורה על תחילת שנאתו של עמלק לעם היהודי, וההבטחה האלוקית שה' ימחה את זכרו של עמלק מתחת השמים (שמות יז יד, ושולחן ערוך אורח חיים תרצג ד), דהיינו שיגיע זמן שבו יימחו כוחות הרע וייעלמו לגמרי.

1. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב', עמ' 231-2 – מוטל עלינו להסיר את הרוע הקיים בנו, טרם נוכל למחות את הרוע הקיים בעולם, המיוצג על ידי עמלק.

ראשית צריך לשנוא את הרע, לא לתת ח"ו איזה ערך וחשיבות לרע. וכך היה מרגלא בפומיה דהגה"צ ר' יחזקאל

לוינשטיין זצ"ל שעיקר מצות מוחיית עמלק עבורנו בזמן הזה, שאין אפשרות להרוג את עמלק הגשמי, היא שכל אחד מאתנו ימאס וישנא את הרע שבתוך עצמו, ועי"ז נעקור ונמחה את ה"עמלק" - הרע שבקרבונו.

פרק ד. משלוח מנות איש לרעהו – נתינה מחוללת אהבה.

בפסוקים הבאים, כתובות שלש המצוות האחרונות של פורים:

1. **אסתר ט כ-כב – ביום יד באדר או ביום טו בו, לפי מקום מושבו של האדם, אנו שולחים מנות לידידנו, מתנות לאביונים, ונהנים מסעודת חג.**

ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים. לקיים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה. כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב, לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים.

הקשר בין שלש מצוות אלו מתבאר במקור שלפנינו:

2. **הרב מרדכי בכר, Gateway to Judaism, עמ' 181 – פורים מעלה את זכרוננו של האיום על קיומנו הגשמי, ולפיכך אנו חוגגים את ישועתנו במצוות המתמקדות בפן זה: נתינת כסף לעניים, מנות לידידים, ואכילת סעודת חג.**

בעוד שאירועי חנוכה היו בעיקרם איום על הישרדותנו הרוחנית, פורים מעלה את זכרון האיום על קיומו הפיזי של עם ישראל. המן ניסה להרוג כל גבר, אשה וילד יהודי. אנו חוגגים את ישועתנו מאיום זה באמצעות מצוות המתמקדות בפן הפיזי ("לבוש מלכות", אורח חיים תרע). אנו נותנים כסף לעניים ומתנות מזון לידידנו, אוכלים סעודת חג ושותים יין.

בסיפור הבא אשר סיפר מר סולי-גן-אור, ניצול שואה ממוחנה הריכוז דכאו, התחושה היא שהאלוקים עצמו שלח אליו משלוח מנות.

במרץ 1945 לקראת סוף המלחמה, היה מר-גן-אור כלוא עם אסיר נוסף אשר כונה בחיבה "הרבי ר' חיים". מר-גן-אור מספר שבצוק העתים הם שכחו את התאריכים, עד שיום אחד הזכיר להם "הרבי ר' חיים" שהיום פורים.

"כאשר אמר את זה, עלה בנו זכרון ילדותנו, איך שבזמן הזה היינו מתחפשים לכבוד פורים, עושים הצגות, ואוכלים אוזני המן. אף על פי שאנחנו בקושי זכרנו באיזה יום בשבוע אנו עומדים, הרבי ר' חיים זכר את התאריך העברי המדויק.

"בשלב זה החל 'הרבי' לחלק את תפקידי ההצגה, אסתר, מרדכי, ושתי והמן, בין הצופים. אני כובדתי בתפקידו של מרדכי, ובסופו של דבר כולנו רקדנו בשלג. כך הייתה לנו 'הצגת פורים' בדכאו!

"אלא שאין זה סופו של הסיפור. 'הרבי' הבטיח לנו שכל אחד מאתנו יזכה לקבל היום משלוח מנות, ואנו חשבנו שזה לא ייתכן בשום אופן. אבל, באופן מדהים, באותו צהריים הופיעה במחנה משלחת של הצלב האדום. ואנו קיבלנו את פניהם בזרועות פתוחות, משום שהם הביאו עמם את משלוח המנות שהבטיח לנו 'הרבי'.

"כל אחד מאתנו קיבל חבילה שהכילה פחית חלב משומר, טבלת שוקולד קטנה, קופסה של קוביות סוכר וחפיסת סיגריות. לא ניתן היה לתאר את שמחתנו! היינו מורעבים עד מוות, ופתאום בפורים, קבלנו מתנות שמיימיות אלו. מאז, לא הטלנו ספק בגדלותו של 'הרבי'.

"חודשיים אחר כך 'נתלה על העיץ' המן/היטלר, ונטל את חייו בברלין, ואנו ניצלנו בידי הצבא האמריקאי בשני למאי, 1945. אבל עוד בהיותנו בגהינום, הופיע משלוח המנות במחנה הריכוז דכאו באופן בלתי הגיוני, כאות מופלא של נחמה ותקווה." (סולי גן-אור, פורים בדכאו, www.aish.com).

חובת משלוח מנות כפי שמפרש התלמוד (מגילה דף ז עמוד א), היא לשלוח שתי מנות מזון לידיד ביום הפורים. להלן פירוט הלכותיו:

3. לקט מקורות והלכות בעניין משלוח מנות.

1. כיצד מקיימים את המצוה?

שולחן ערוך, אורח חיים סימן תרצה סעיף ד
חייב לשלוח לחבירו ... שתי מנות לאיש אחד.

2. מהו טעמה של המצוה?

תרומת הדשן סימן קיא
טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא.
מועדים וזמנים חלק ב סימן קפו
ובספר "מנות הלוי" מפרש שטעם המצוה משום ריעות.

3. האם יש עדיפות לשלוח למספר רב של אנשים?

שולחן ערוך, אורח חיים תרצה ד
...וכל המרבה לשלוח לרעים משובח.
משנה ברורה תרצד סעיף קטן ג
באמת מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו.

4. האם כל סוגי המאכל ראויים למשלוח מנות?

מועדים וזמנים חלק ב סימן קפו
בעינן למשלוח מנות דבר הראוי לאכול כמות שהוא ולא צריך בישול... אם שולח דבר מבושל או יין ופירות וכדומה, הוה כשולח דבר לצורך סעודה אבל בבשר חי שצריך עוד בישול... לא מיקרי מנה ולא מהני.

5. האם ניתן לשלוח שתי מנות מאותו מאכל?

ערוך השולחן, אורח חיים סימן תרצה סעיף יד
וברור הדבר דצריך לשלוח שני מיני אוכלין או שני מיני משקין או מין אוכל ומין משקה ... אבל שני חתיכות ממין אחד אינו מועיל, דכי מפני שחתכן נחשבם לשנים?

6. מהו החיוב המינימלי במשלוח מנות?

ביאור הלכה סימן תרצה ד"ה חייב לשלוח
אם שולח לעשיר דבר פחות אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות...
תשובות והנהגות חלק ב סימן שנד
... ואם אחד מהם עשיר ישלח לאדם אחד כפי הנאת עשיר.

כאשר הציע המן את תכניתו הזדונית לאחשורוש, הוא תיאר את העם היהודי כ"עם מפוזר ומפורד בין העמים" (אסתר ג ח). הוא לא התכוון לפיזור גאוגרפי, אלא לחוסר אחדות, ואמר שמפני כן יהווה טרף קל לאויביו. לעם היהודי הייתה חסרה אז ההגנה

הרוחנית שקיימת כאשר שוררות אחדות ואהבה בעם (מדרש רבה, ויקרא כו ב). על מנת לאחד מחדש את העם היהודי, תיקנו החכמים את המצווה הזאת, לשלוח מתנות מזון לידידים.

4. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב', עמ' 204 – לרוב נובע מעשה הנתינה מאהבה לאדם אשר לו נותנים, אך האמת היא שמעשה הנתינה הוא הגורם לאהבה.

זה הטעם לתקנת חז"ל משלוח מנות איש לרעהו, שע"י זה יבואו לקרבה הדדית, וע"י קירוב הלבבות בין איש לרעהו תגדל האהבה ...

בנוהג שבעולם כששולחים מתנה איש לרעהו הרי זה כבר תוצאה וביטוי של האהבה שקדמה לה ... אלא מכאן לומדים שהדבר הפוך - האהבה היא תוצאה מהנתינה. אכן תחילתו היא מעשה חיצוני בלבד, אבל סופו לבוא כתוצאה מכך לאהבה פנימית.

זו התכלית בקיום מצות משלוח מנות - ליצור אהבה הדדית, וע"י כך לעורר את כח האחדות לדורות - בזמן הזה.

פרק ה. מתנות לאביונים – יציאה מאנוכיות.

מלבד משלוח מנות לידידים, קיימת מצוה אחרת של שליחת כסף או מזון לעניים ביום הפורים.

1. לקט מקורות והלכות בעניין מתנות לאביונים.

1. איך מקיימים מצוות מתנות לאביונים?
שולחן ערוך, אורח חיים סימן תרצד סעיף א
חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים.
משנה ברורה סימן תרצד סעיף קטן ב
ורשאי ליתן מאכל או מעות...
2. מזהי כמות הנתינה?
שערי תשובה סימן תרצד סעיף קטן א
אינה קרויה מתנה אלא אם כן יש בה כדי מתנה המועלת דהיינו כדי שיעור סעודה...
משנה ברורה סימן תרצד סעיף קטן ג
באמת מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים יתומים ואלמנות ודומה לשכינה שנאמר "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים." (ישעיה נז טז)
3. האם עדיף לתת שתי נתינות מכובדות, או מספר רב של נתינות קטנות?
שבות יצחק פרק ה, הלכה ב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א
ושמעתי מהגאון רב יוסף שלום אלישיב שליט"א דמכל מקום כדי לקיים המצוה כראוי לכתחילה, צריך ליתן מתנה שיש בה כדי לשמח את העני. ומוטב ליתן שתי מתנות חשובות שיש בהם כדי לשמח, מאשר לחלק מתנות מועטות להרבה עניים.
שם, הלכה ג בשם הגר"ש אלישיב שליט"א
יכול לכתחילה ליתן מתנות לאביונים בצ'ק אם נותן בזמן שהעני יכול היום לילך לבנק לפדותו או אם יכול לקנות בו במקום זה.

4. מזה יעשה אחד שאינו יודע מי ראוי לקבל מתנות לאביונים?

ערוך השולחן אורח חיים סימן תרצד סעיף ב

ופשוט הוא דא"צ ליתן בעצמו ויכול ליתן גם ע"י שליח ויכול להעמיד שליח קודם פורים שיתן בשבילו בפורים מתנות לאביונים.

5. האם יש חיוב לתת לכל מי שמבקש?

שולחן ערוך יורה דעה סימן רנא סעיף י

היה ערום ובא ואמר: כסוני, בודקין אחריו אם הוא רמאי.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצד סעיף ג

אין מדקדקים במעות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו.

יסוד ושורש העבודה שער י"ב פרק ו'

כי ביום הזה עושה אדם במצות הצדקה תקונים נפלאים, גדולים, ונוראים במדות, ובעולמות העליונים הקדושים לאין תכלית יותר מבשאר הימים. לכן ירבה אדם בצדקה.

2. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב', עמ' 205 – נתינת מתנות לאביונים מגבירה בנו את תחושת האחריות כלפי אחרים, ויוצרת אחדות.

מתנות לאביונים - להרגיש את עצמו כאחראי לזולת, וכתוצאה מכך מבטל את רצונותיו הפרטיים.

3. הרב זליג פליסקין, Gateway to Happiness, עמ' 137 – על ידי נתינת מתנות וסיוע לאחרים זרים נהפכים לידידים.

"אך יתבונן נא האדם, כי לאשר יתן, יאהב; וגם יהיה לו חלק בו, וידבק אליו כאמור. ואז יבחין ויבין כי זה אשר זר נחשב לו, הוא רק מאשר טרם נתן לו, ועוד לא הטיב עמו. אם יתחיל נא להטיב את כל אשר ימצא, כי אז ירגיש אשר כולם המה קרוביו, כולם אהוביו, כי בכלם יש לו חלק ובכולם התפשטה עצמותו." (מכתב מאלהו, חלק א, עמ' 37).

הכן רשימה של אנשים שאתה חפץ להתיידד אתם. אחר כך רשום ליד כל שם מעשי חסד ונדיבות שתוכל לעשות עמם, ואשר הם יעריכו אותם.

אף פעם אינך יודע מי הוא זה שייחנה ממעשה הצדקה שלך, כפי שממוחש הסיפור הבא:

בכל פורים, נהג הגאון הגדול רבי חיים מוואלוז'ין (ליטא 1821-1749) למלא את כיסיו במטבעות המיועדות לצדקה. הוא נהג ללכת ברחובות ולתת כסף לכל מי שביקש, בלי שאלות וחקירות.

באחת השנים, ניגש אליו אדם ושאלו, "אם אומר לך ווארט (רעיון תורני) טוב על המגילה, האם תתן לי סכום כסף גדול יותר?" ר' חיים צחק והסכים. אמר לו האדם, "המדרש (ילקוט שמעוני אסתר, רמז תתרנז) כותב שאליהו הנביא נגלה למרדכי היהודי, ואמר לו את המסר הבא, 'יתכן שה' יאזין לתפילות עמך ויציל אותם, משום שהחותם על גזרת המן להרוג את כל היהודים לא היה חותם של דם, שמסמל גזר דין בלתי הפיך, אלא חותם של טיט, שמסמל גזר דין שניתן לבטלו'. אני שואל, היכן דבר זה רמוז במגילה?"

ר' חיים לא ידע ואמר לשואל, "איני יודע, אנא אמור לי."

השיב לו האדם, "בכל פעם שהמילה 'המלך' כתובה במגילה היא מתייחסת לא רק לאחשורוש אלא גם רומזת לקב"ה, מלך המלכים. בפסוק כתוב 'אם על המלך טוב יכתב לאבדם' (אסתר ג ט) – כלומר אם טוב הדבר בעיני המלך יכתב גזר דין שהם, כלומר היהודים, יושמדו ויאבדו. את המילה 'לאבדם' ניתן לפצל לשתי מילים: 'לא בדם'. ומעתה פסוק זה מקבל משמעות חדשה:

אם טוב בעיני המלך (ה'), יכתב גזר הדין אך לא בדם."

ר' חיים התפעל ממקוריות הרעיון. הוא הלך וסיפר אותו לרבו הגאון מוויילנא (1720 - 1797). הגאון האזין לדברים וחיך. אמר לו הגאון: "האם אתה יודע מי אמר לך את הווארט? זה היה אותו אחד שגילה אותו למרדכי היהודי עצמו – אליהו הנביא" (הרב פסח קראהן, "שיחות המגיד" עמ' 162).

פרק 1. סעודת חג עם בני משפחה ואורחים – יצירת אחדות

נותרה עוד מצות עשה אחת בפורים, והיא אכילת סעודת חג ביום הפורים בצוותא עם אחרים. רוב הפוסקים סוברים שצריך לאכול לחם ובשר בסעודת היום, וזהו באמת המנהג הנפוץ (שלחן ערוך, אורח חיים, סימן תרצו סעיף ז). בנוסף לכך, יש לאכול בליל פורים סעודה נאה יותר מהרגיל (שם, סימן תרצה סעיף ב).

על מנת לתת לסעודת היום ממד רוחני:

- יש לספר את נסי הפורים ולשיר ולשבח לה' במהלך הסעודה (משנה ברורה סימן תרצה סעיף קטן ד).
- צריך לכוון באכילת הסעודה שהיא מצוה (שם).
- טוב לעסוק מעט בלימוד תורה לפני הסעודה (רמ"א שם, סעיף ב). מצוה להתחיל ללמוד את הלכות הפסח ביום יד באדר (משנה ברורה סימן תכט סעיף ב).

(החשוב לשתות יין במהלך סעודת החג יידון ביחידה הבאה).

1. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב, עמ' 205 – סעודת החג יוצרת אחדות, אשר היא תנאי לקבלת התורה.

סעודת פורים - כמבואר בפסוק (אסתר ט, כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה" וגו' מבאר רש"י "מתאספים יחד ואוכלים ושותים יחד..."

סעודת פורים מטרתה לאחד את כולם ולשמוח בצוותא איש עם רעהו, וע"ז זה מנחילים לדורות את הקבלה המחודשת בימים ההם - כאיש אחד בלב אחד.

כאשר משקיע אדם מאמץ, ומראה התחשבות אמיתית ברגשות הזולת, הוא יוצר אחדות בקרב העם היהודי, וכפי שממחיש הסיפור הבא בצורה נפלאה ביותר:

אירע בירושלים מעשה בנערה שנתבטלו לה אירוסיה. כדורך ויאוש אפפו אותה, והיא ביקשה מאביה שיקח אותה עמו לקבל ברכה ועידוד מגדול הדור, הרב שלמה זלמן אויערבך (1910-1995, ירושלים).

לאחר ניסיונות רבים ועיכובים שונים, הגיעו בסוף לביתו של ר' שלמה זלמן ביום הפורים אחה"צ. האב התנצל על כך שהפריעו לרב באמצע סעודת החג, הסביר את מצבה של בתו, ואמר "אם הרב מסכים, אכניס את בתי רק לרגע."

"אני אצא אליה, היא לא צריכה להיכנס," השיב ר' שלמה זלמן וקם ממקומו. האב הציע שוב שהרב ישאר יושב במקומו, אך ר' שלמה זלמן כבר היה בדרכו החוצה לקבל את פני הנערה. לאחר שהאזין בקשב רב לאשר אירע לה, הוא עודד אותה וחזק את לבה. הוא הביע את בטחונו וברכתו שתמצא את השידוך הראוי לה בעתיד הקרוב, ושה' יברך אותה בחיים מלאים אושר ושמחה.

דבריו של ר' שלמה זלמן ודאגתו הכנה כה נגעו ללבה של הנערה עד שפרצה בבכי. היא כיסתה את פניה בכפות ידיה וניסתה להודות לו, אך בקושי הייתה מסוגלת לדבר. ר' שלמה זלמן המתין בסבלנות עד שנרגעה ושבה לשלוט בעצמה, ואיחל לה פורים

שמח. בעודו שב לחדר האוכל הסתובב לכיוון אביה של הנערה ואמר לו רכות, "זו הסיבה שלא רציתי שהיא תיכנס." ר' שלמה זלמן הבין את רגשותיה הסוערים של הנערה, והבין שהיא עלולה להגיע לידי בכי. על מנת למנוע את ביושה, הוא יצא אליה – כדי שלא תבכה בפני אנשים רבים בחדר האוכל (עובד על פי הרב פסח קראהן, Echoes of the Maggid, עמ' 81).

2. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים", חלק ב, עמ' 205 – לכל מצוות היום – משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים – תכלית משותפת: יצירת אחדות בעם ישראל בכדי שנהיה ראויים לישועת ה' כמו בזמן אירועי הפורים.

וע"י כך זוכים אנו לישועת ה' בזמן הזה – כבימים ההם. וכאמור, ישועת ה' זו תלויה בנו, כשאנו מאוגדים ומאוחדים כחטיבה אחת, מבטלים את רצונותינו האישיים למטרה אחת בלבד – רצון ה', ע"י זאת זוכים לישועת ה' כבימים ההם – בזמן הזה.

נקודות לסיכום החלק השני:

- כל יום בלוח השנה היהודי נושא בכנפיו הזדמנות נוספת לצמיחה ועלייה רוחנית מכוח האירוע שקרה באותו היום (דרך ה' חלק ד פרק ז אות 1). לדוגמה, בפסח טמון הכוח להשגת חרות, חג השבועות מספק הזדמנות להשגת התורה והחכמה האלוקית, וחג הסוכות מביא עמו שמחה ואמונה. תפקידנו הוא להוציא זאת מהכוח אל הפועל.
- פורים אינו שונה משאר החגים. מצוותיו והנהגותיו המגוונות מאפשרות לנו להביע את תודתנו, לראות את יד ה' באירועים היסטוריים, לאהוב את הזולת, וליצור אחדות בקרב העם היהודי, דברים שחווינו אותם בצורה כה עזה בפורים המקורי.

חלק שלישי: השתייה בפורים

אחת מהלכות פורים שיש קושי בהבנתה היא חובת שתיית יין במהלך סעודת החג. מקורה של הלכה זו בתלמוד בפסקה הבאה:

1. תלמוד בבלי, מגילה ז ב – חובה על האדם לשתות יין בפורים, ואפילו בצורה מופרזת, עד שלא יוכל להבחין בין המן למרדכי.

אמר רבא, אדם מחוייב להשתכר בפורים עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

רבה ורבי זירא סעדו יחד בפורים, השתכרו, ורבה הרג את רבי זירא! למחרת התפלל עליו והחיהו.

לשנה הבאה אמר רבה שוב לרבי זירא, יבא אדוני ויסעד עמי סעודת הפורים! אמר לו רבי זירא, לא בכל שעה מתרחשים נסים של תחיית המתים.

אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא. למחר בעי רחמי ואחיה.

לשנה אמר ליה: ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי! - אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא.

2. מהרש"א, שם. – הסבר הענין הוא, שרבי זירא שתה יותר מדי והיה קרוב למיתה ורבה התפלל עליו וכך החיה אותו.

קם רבה שחטיה לרבי זירא כו'. דבר תמוה הוא לפרשו כפשטיה. ונראה דר"ל כעין שחטיה, דאגבריה חמרא (הגביר בו את היין) וכפ"יה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות, ולכך נקטיה בלשון שחטיה דשתיית היין נקרא ע"ש הגרון מקום שחטיה ... וקאמרי דהתפלל עליו שלא ימות מחולי זה עד שנתרפא, וחי, ומצינו במקרא ובתלמוד לשון חי מלשון רפואה:

3. מהר"ל, חידושי אגדות חלק ג, סנהדרין דף ע עמוד א (עמ' 169-168) – לייין יש כוח רב וטמון בו עניין אלוקי. מסיבה זו, שימוש נכון בו יכול להביא להשגת מעלה רוחנית, ובשימוש לא נכון הוא יכול להרוג.

פירוש: היין אינו ראוי לעולם הזה, כי היין יש בו עניין אלקי שהרי הוא משמח אלקים ואנשים (עיין ספר שופטים פרק ט פסוק ג). ודבר זה יכול האדם לדעת ולהבין שהוא יוצא מן פנימית הענב שהוא נסתר, מורה על שהיין יש לו מקום נסתר אינו מן העולם בנגלה...

... וכל דבר שהוא חשוב ויש בו ענין אלקי אם ישתמש בו כראוי קונה ע"י זה מעלה, ואם אינו משתמש בו כראוי קונה ע"י זה מיתה... וכן כאשר ישתה היין כראוי מפקח אותו ונותן לו השכל העליון, ואם אינו כך רק ששותה אותו לתאוה וישתכר מביא לו יללה ומיתה.

תמצית הדברים: כל דבר בעל עוצמה יכול לשמש דבר הבונה או דבר ההורס, וזה תלוי באופן שימושנו בו. היין גם הוא נכנס לכלל הזה, ויכול לשמש להשגת מעלות רוחניות עצומות בפורים, אולם אדם המשתמש ביין במידה שאינה ראויה עשוי בסוף להיות מכור לאלכוהול.

בארבעת המקורות הבאים נדון בחלק מן המעלות הרוחניות שאליהן ניתן להגיע באמצעות היין.

4. הרב שלמה וולבה, "עלי שור" חלק ב', עמ' 468-467 – משמעות שתיית יין בפורים, היא לחזור למצב הרוחני של אדם הראשון קודם החטא, מצב אשר בו לא נתלבט בין טוב לרע. עלינו להתכונן לכך מתחילת חודש אדר.

שמחה זאת על כל הכלול בה צריכה הכנה והתבוננות לפני בוא החג הקדוש הזה לבל ייהפך ח"ו ליום הוללות ושכרות.

כאשר משנכנס אדר מרבים בשמחה, יש להתכונן מראש חודש אדר לשמחה אמיתית בפורים. ההכנה היא: ללמוד היטב מהי צורת החג באמת ולהתכונן בגדלות העיניים...

"חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה דף ז עמוד ב). הרי "המן מן התורה מניין? הָמָן העץ...אכלת?" (חולין דף קלט עמוד ב).

המן הוא התוצאה הקיצונית של עץ הדעת טוב ורע. אחרי חטאו של אדם הראשון מעורב הטוב והרע בכל כחות אדם. המן הוא מסוים ברע, שאין בו אפילו צל של טוב. נלחמו בו מרדכי ואסתר ויכלו לו. והכלל ישראל שהגיע על ידי נצחון זה לעומק ורוממות נפשו אינו רוצה עוד במצב של עץ הדעת טוב ורע – משאת נפשו הוא עץ החיים, שאין בו עוד שתי הדרכים של ארור וברוך, אלא דרך אחת של "ברוך" לבד! ... וזהו החיוב להתבסס בפורים "עד דלא ידע" – לטעום טעמו של עץ החיים.

המשתמע מן הדברים: משמעות האמירה "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" איננה אובדן יכולת השיפוט בין אמת לשקר מחמת השכרות, אלא שחוזרים בזה למצבו של אדם הראשון בגן עדן. בלשון התורה "ידיעה" משמעותה עירוב וחיבור של שני דברים יחדיו (למשל: "והאדם ידע את חוה אשתו" בראשית פרק ד פסוק א). כאשר אכל האדם מעץ הדעת טוב ורע, התערב הטוב ברע, באופן טרגי. באמצעות שתיית יין "עד דלא ידע", אנו חווים את התשוקה לחזור למצב אשר בו הטוב ורע אינם מעורבים זה בזה, מצב שבו כל דבר הוא טוב מוחלט ושלם.

5. הרב ירוחם ליוואוויץ, "דעת חכמה ומוסר" חלק א', עמ' 400 – השתיה בפורים משחררת את הגוף משליטת השכל, על מנת לבחון אם הגוף יכול להתעלות למעלת הנשמה.

כוונתם בזה, שבפורים חייב אדם לבחון הגוף, דיסוד הפורים הריהו תיקון הגוף, שהגוף עצמו יהיה כולו טוב ונשמה, דיסוד הפורים הוא יסוד הלעתיד לבוא שהגוף עצמו יהיה נשמה.

וחייב אדם לבחון הגוף ולבסומי עד שיבוא לידי בחינה שלא יבחין בשכלו כלל, ואז יהיה הגוף חפשי ממוסרותיו ... ששכלו של אדם הוא שאוסר את הגוף בכבלים ... ואז יבחון עצמו באמירת "ארור המן וברוך מרדכי", דהיינו שהגוף עצמו יהיה נשמה, וגם בלי השכל יכיר בטוב ויהיה חפץ בתורה ומצות...

6. הרב שלמה וולבה, "עלי שור" חלק ב', עמ' 468 – גם בשעת שכרותם, היו בוקעים מפיהם של גדולי תורה דברי תורה מופלאים, משום שהחכמה האלוקית חדרה לתוך כל נימי גופם.

ר' ישראל זללה"ה היה רגיל להיות בפורים שיכור כשכרותו של לוט ממש, ובמצב זה היה אומר כל היום בלי הרף חידושים בחריפות וגאונות להפליא בכל הש"ס. הוא קרא לזה "לעשות בחינה על הגוף", היינו לבחון אם הוא במדרגת "חוש" שהגוף יהיה קרוב לתורה הקדושה ...

אנחנו, בני אדם קטנים, קטנים בתורתנו ובעבודתנו, די לנו גם בפורים להתבסס "יותר מלימודנו, ואין צריך להשתכר כל כך" (רמ"א אורח חיים סימן תרצא סעיף ב). ונתכונן לשמור על רוממות היום לבל ייהפך ח"ו ליום הוללות ובטלה.

7. הרב מרדכי בכר, Gateway to Judaism, עמ' 182 – השתיה מאפשרת לאדם לגלות ולהכיר את ה'אני' החבוי שלו, כפי שהקב"ה גילה בפורים את נוכחותו הנסתרת.

צריכת אלכוהול משקפת את אירועי הפורים בדרך נוספת ... השכרות גורמת לאדם לגלות חלקים פנימיים מאישיותו המוסתרים בדרך כלל ["נכנס יין יצא סוד", עירובין דף סה עמוד א]. אירועי פורים גילו שוב את אהבת ה' לעם היהודי ... שהסתתרה בתקופת גלות פרס.

המקור הבא מציג מספר הלכות מעשיות הנוגעות לשתיית יין במהלך סעודת החג:

8. לקט מקורות בעניין השתייה בפורים

1. איך מקיימים שמחת פורים?
 שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצה סעיף ב
 חייב אינש לבסומי בפוריא...
 עמק ברכה עמ' קכו בשם הגרי"ז
 הא דנשתנה שמחת פורים מכל שאר השמחות של מועדים, דלא מצינו בשום שמחה דין כזה שיתחייב לבסומי בשתיית יין ... אבל בפורים, כיון דכתיב משתה ושמחה [אסתר ט' כ"ב], נמצא שהמשתה עצמה היא היא גוף המצוה ...

2. מפני מה תקנו חכמינו מצוה זו?
 ביאור הלכה סימן תרצה ד"ה חייב איניש
 מפני שכל הניסים שנעשו לישראל בימי אחשורוש היו ע"י משתה, כי בתחלה נטרדה ושתי ע"י משתה ובאה אסתר, וכן ענין המן ומפלתו היה ע"י משתה, ולכן חייבו חכמים להשתכר עד כדי שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית היין.

3. האם מוטל על האדם חיוב להשתכר?
 שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצה סעיף ב
 חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

רמ"א שם
 ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי.

תכלית נוספת לשתייה בפורים היא הכרת ה' באמצעות השמחה (ביאור הלכה סימן תרצה ד"ה עד דלא ידע), כפי שממחיש, עם קצת הומור, הציטוט הבא:

ר' שלמה קרליבך לימוד פעם שיעור על פורים. הוא שאל: מה ההבדל בין שיכור 'רגיל' לבין יהודי המשתכר בפורים?

וגם השיב: כשאתה מניף שתי אצבעות ומראה לשיכור, הוא רואה ארבע. אם אתה מרים חמש אצבעות הוא רואה שלוש, וכן הלאה.

אך כשאתה מניף שתי אצבעות ומראה ליהודי שיכור בפורים, הוא רואה אחד (הקב"ה), וכשתרים שלוש אצבעות הוא יראה אחד, וכן הלאה. (מתוך www.aishinside.com)

נקודות לסיכום החלק השלישי:

- ☞ מהי משמעותה של ההשתכרות בפורים, ואבדן יכולת ההבחנה בין טוב לרע? הרי יהודי משתבח בכך שהוא דווקא שולט במחשבותיו ובמעשיו, ובכך שהוא מתנהג תמיד בצורה נאה ועדינה.
- ☞ ההסבר הוא כזה: היין הוא רב עוצמה, ושימוש נכון בו יכול להביא את האדם למדרגות רוחניות גבוהות. לעומת זאת, שימוש ביין באופן גס ובלתי ראוי, מביא את האדם להתדרדרות ופחיתות. מכיון שכך, מוטל על האדם להתכונן לפורים כבר מתחילת חודש אדר כדי לחוות בחג שמחה אמיתית, עם הבנת חשיבות השתייה.
- ☞ הטעם הראשון לשתיית היין הוא, שכאשר אדם אינו מבחין בין "ברוך מרדכי" ל"ארור המן", מסומלת בזה שאיפתו לחזור למצבו הרוחני של אדם הראשון לפני החטא, מצב שבו לא יתלבט עוד בין טוב לרע.
- ☞ רעיון נוסף הוא שהשתייה בפורים משחררת את הגוף משליטת השכל על מנת לבחון את יכולת הגוף להתעלות למדרגות רוחניות. מאחר שהיין מגלה את ה'אני' הנסתר של האדם, כאשר השתכרו גדולי תורה, שפעה מהם חכמה אלוקית בהירה ביותר, וגאונות בתורה.
- ☞ לאלו מאתנו שעדיין אינם גדולי תורה, וחוששים ששתיית יתר עלולה למעט מקדושת היום, מומלץ לשתות בצורה מתונה יותר. בכך עדיין מתקיימת מטרה חשובה, שהיא הכרת ה' באמצעות השמחה.

חלק רביעי: תחפושות – סמל להסתר הפנים של ה'

אחד ממנהגי פורים המוכרים והאהודים ביותר, הוא המנהג להתחפש וללבוש מסכות (רמ"א, אורח חיים סימן תרצו סעיף ח). נימוקים שונים ניתנו למנהג זה.

בתלמוד (תענית דף ט עמוד א) מופיע כלל "לית מילתא דלא רמיזא באורייתא", שאין דבר שאינו רמוז בתורה. על פי כלל זה, שואל התלמוד:

1. תלמוד בבלי, חולין קלט ב.

אסתר מן התורה מנין? ואנכי הסתר אסתיר (פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלוהים אחרים – דברים לא:יח).

ברמז זה אנו רואים ש"הסתר פנים" הוא עניין יסודי במהותו של פורים. ביאור העניין הוא, שבמבט שטחי, נדמה סיפור הפורים כסדרת אירועים טבעיים וכצירופי מקרים בעלמא. אבל כאשר מעמיק אדם בעניין, הוא יגיע להכרה שההשגחה העליונה היא שהנחתה את כל האירועים בדיוק רב.

לבישת מסכות ותחפושות רומזת לנקודה הזו, שהקב"ה, כביכול, הסתיר מאחורי הקלעים של מערכת ההתרחשויות. זוהי גם אחת הסיבות ששמו של ה' אינו מופיע כלל במגילה, וזה עניין הסתר הפנים המבואר בפסוק "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא"

[דברים פרק לא פסוק יח] (מנהג ישראל תורה, סימן תרצו).

2. הרב עקיבא טאץ, Worldmask, עמ' 205 – אלוקים מסתתר תחת מעטה של טבע, ועלינו מוטל לגלות את נוכחותו ושכינתו.

פורים הוא זמן המסכות. בהיסטוריה היהודית נכנס ה' למקום סתר, הוא לבש מסכה. אין זו התרחקות, כי הרי מי שרחוק אינו זקוק למסכה על מנת שלא יהו אותו, המרחק עצמו מספיק להסתרתו. המסכה נדרשת כאשר נמצא אדם בקרבת מקום, אך מבקש להישאר חבוי.

העולם כולו הוא מסכתו של ה', והטבע הוא שמסתיר את נוכחותו וקרבתו. אך גם בעולם, ובתוך הטבע, אם נקלף ונסיר את שכבותיו, תתגלה פנימיותו. הניסיון הגדול הוא הספק, משום שהכל נראה מקרי, וקשר של ממש בין האירועים נעלם מאתנו. אידיאולוגיית עמלק חיה וקיימת אף בתרבות ימינו – הספקות רבים, לשום דבר אין ערך או משמעות מוחלטים, הכל מקרי. המסכה עבה ומשכנעת. אך אסור שדבר זה ירתיע אותנו מפעולתנו, לגלות את מציאות ה' המסתתרת מאחורי המסכה.

נקודות לסיכום החלק הרביעי:

- ☞ העולם הוא מסכה המסתירה מציאות עמוקה יותר. זוהי מסכה מיוחדת: היא מסתירה וגם מגלה, היא עכורה ואטומה ובכל זאת שקופה וברורה (הרב עקיבא טאץ, Worldmask).
- ☞ ההכרעה בשאלה אם מסכת הטבע תסתיר או תגלה, תלויה בבחירתנו, ועלינו לחפש את האלוקים המסתתר מאחורי המסכה. המנהג להתחפש בפורים הוא תזכורת עבורנו שתמיד נמשיך לחפש ולגלות את נוכחות ה', המוסתרת מאתנו בקרבת מקום, במסכת "הטבע".

חלק חמישי: שני ימי הפורים

ביחידה זו נבאר מדוע נחוג פורים בימים שונים במקומות שונים.

1. שולחן ערוך, אורח חיים סימן תרפח סעיף א, ובמשנה ברורה שם – הטעם לשני ימי הפורים.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרפח סעיף א
המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, אפילו אינן מוקפין עכשיו, קורין בט"ו...

משנה ברורה סימן תרפח סעיף קטן א

כי בזמן מרדכי בעת הנס כתיב שהיהודים שבכל מקום נלחמו ביום י"ג ונחו ביום י"ד, ועשו אותו משתה ושמחה. ובשושן ניתן ליהודים להלחם עם העכו"ם גם ביום י"ד ולא עשו יו"ט עד ט"ו, וכיון שבאותו זמן נחלקו לשני ימים, ולכן כשקבע מרדכי ואסתר בהסכמת אנשי כנסת הגדולה לקבוע פורים לדורות חלקו ג"כ אותו לשני ימים. והיה ראוי לתקן שכל עיר שהיא מוקפת חומה כמו שושן יהיה דומה לשושן לעשות בט"ו... ועל כן תקנו לכבוד ארץ ישראל, שכל עיר שהיא מוקפת מימות יהושע בן נון יקראו בט"ו אף על פי שאין מוקפות עכשיו, והשאר בי"ד.

נקודות לסיכום החלק החמישי:

- ☞ ברוב העולם, נחוג פורים ביום י"ד באדר, אך בירושלים (וערים אחרות המוקפות חומה מימות יהושע בן נון - 1244 לפנה"ס) הוא נחוג ביום ט"ו באדר, משום שהלחימה נגד האויבים נמשכה בשושן הבירה, שהייתה מוקפת חומה, ליום אחד נוסף.

סיכום השיעור:

מדוע אנו צמים ביום שלפני פורים?

העם היהודי נלחם נגד אויביו ביום שלפני פורים. מתוך הכרה בעובדה כי רק ה' יוכל לתת להם את הניצחון על אויביהם, הם צמו ביום הקרב כדי להתקרב יותר אל ה'. בנוסף להנצחת העובדה ההיסטורית מתקופתם של מרדכי ואסתר, מעניק לנו יום הצום את ההזדמנות להתבוננות פנימית ולצמיחה רוחנית.

מהן שבע מצוות הפורים?

המצוות הן: הוספת ברכת ההודיה "על הנסים" בתפילת שמונה עשרה ובברכת המזון; קריאת המגילה בערב ובבוקר; קריאת הפרשה בתורה על מלחמת עמלק נגד עם ישראל לאחר צאתו ממצרים; משלוח מנות איש לרעהו (לפחות שתי מתנות לאיש אחד); מתנות לאביונים (לפחות שתי מתנות לשני עניים); וסעודת פורים. כמו כן, יש מצוות לא-תעשה האוסרת עלינו לצום ולהספיד.

מה מסמלות מצוות אלו, וכיצד הן מסייעות לצמיחתו הרוחנית של האדם?

אמירת "על הנסים" וקריאת המגילה מעוררות את הכרת הטוב שלנו לה' על הנס שהוא עשה לאבותינו בפורים ועל הנסים שהוא עושה עמנו בכל יום. קריאת התורה ממקדת את תשומת לבנו במלחמה הנצחית של עמלק כנגד העם היהודי. משלוחי המנות וסעודת הפורים יוצרים תחושת אחווה ואהבה בעם היהודי. מתנות לאביונים מסייעות בקידום האחדות ותחושת האחריות כלפי כל היהודים. לבסוף, איסור ההספד והתענית מבטיח כי תישמר האווירה המתאימה ביום השמחה הלאומי ככל האפשר, אפילו נוכח אָבֵל אישי.

מדוע יש מצווה להשתכר בפורים, כאשר היהדות מחשיבה דווקא את השליטה העצמית?

היהדות מאמינה כי בין טמון הפוטנציאל להוציא מן האדם את הטוב או את הרע. באמצעות שימוש מושכל בין ביום מיוחד זה, אנו מבקשים לרומם את עצמנו בדרך שאינה אפשרית במהלך שאר ימות השנה.

שתיית יין בדרך זו מסמלת את רצוננו להגיע למצב האידילי של אדם הראשון לפני חטא האכילה מעץ הדעת, כאשר לא היה בלבול בין טוב לרע. השתייה אף מאפשרת לאדם לחשוף את העצמי הפנימי שלו.

מדוע מתחפשים בפורים?

שם ה' אינו מופיע במגילת אסתר. הנסים שאירעו בפורים לא היו אירועים על-טבעיים, אלא ביטאו את יד ה' הפועלת מאחורי הקלעים. הסתרת פניו של ה' במהלך נס הפורים משתקפת במנהג של לבישת מסכות ותחפושות.

מקורות מומלצים לעיון נוסף:

[חלק שני, פרק ו. אכילת סעודת חג עם אחרים – יצירת אחדות](#)

תלמוד בבלי, מגילה ז ב

מהרש"א, שם, ד"ה קם רבה

הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" חלק ב', עמ' 242

[מקורות נוספים](#)

Living Beyond Time: The Mystery and Meaning of the Jewish Festivals, Rabbi Pinchas Stolper,
(Shaar Press/ArtScroll)

Esther: The Megillah, Rabbi Meir Zlotowitz (ArtScroll, 1976)